

Percepția publică a problemelor de mediu și a schimbărilor climatice în Republica Moldova: o revizuire sistematică

Anastasia Costișanu

Obiectivul principal al acestui studiu a fost crearea unui profil al percepției publice asupra problemelor de mediu și schimbărilor climatice în Republica Moldova. Pentru a evalua nivelul de îngrijorare față de aceste subiecte, și pentru a înțelege problemele specifice de mediu care afectează rezidenții țării, prin propria lor percepție, a fost analizată și sintetizată literatura existentă care abordează tema respectivă.

Au fost examinate patru sondaje publice la nivel național, făcute între 2012 și 2017. Sondaje de opinie publică au fost realizate de IMAS și de Agenția Statelor Unite pentru Dezvoltare Internațională, cu eșantioane de populație variind de la cel puțin 1134 de respondenți la peste 4000 de respondenți, care acoperă din punct de vedere geografic întreaga țară. Anchetele nu au inclus respondenți din Transnistria.

Pe lângă asta, în scopul efectuării acestui studiu, au fost luate în considerare rapoartele care analizează diferite domenii potențial afectate de schimbările climatice, cum ar fi agricultura, resursele de apă, precum și un studiu privind gestionarea deșeurilor. Aceste rapoarte au inclus informații valoroase despre percepția publică, extrase din sondaje și interviuri cu localnici, fermieri, gospodării, experți, precum și discuții cu focus grupuri localizate în diferite regiuni ale țării.

Constatările indică un grad ridicat de conștientizare a schimbărilor climatice în rândul populației, dar un nivel mai scăzut de angajament și promptitudine de a lua măsuri. Cel mai conștient segment al populației este populația rurală - cei care observă fenomenul schimbării climatice în viața de zi cu zi. Fermierii și cei care practică agricultura de subsistență sunt, de asemenea, unele dintre cele mai vulnerabile segmente ale populației față de efectele schimbărilor climatice.

Studiile, de-a lungul anilor, arată că grupurile etnice și vorbitorii de limba rusă sunt mai puțin informați și îngrijorați de schimbările climatice. Cu toate acestea, interesul populației generale pentru problemele de mediu este în creștere, oamenii dorind tot mai mult să primească informații din surse de încredere, spre deosebire de opiniile membrilor familiei sau a prietenilor. Internetul și televiziunea reprezintă principalele surse de informare privind acest subiect, internetul înregistrând o creștere semnificativă în ultimii ani. Totuși, imaginea generală este că nu există un flux constant și de încredere care ar informa opinia publică despre starea mediului; mai curând, formarea unei opinii informate pe acest subiect este o sarcină opțională pentru fiecare individ, în funcție de nivelul de interes și de sursele consultate.

Oamenii nu percep schimbările climatice la scară națională sau globală – la auzul sintagmei „mediul înconjurător” oamenii se gândesc la localitatea lor. Totodată, autoritatea publică locală este considerată unul dintre principalii actori în abordarea schimbărilor climatice. În ceea ce privește sectorul ONG-urilor, acesta înregistrează o vizibilitate redusă în rândul populației și există puțină interacțiune între cele două entități.

Cele mai presante probleme de mediu, în percepția populației, sunt lipsa unui sistem de gestionare a deșeurilor și poluarea apei, împreună cu epuizarea resurselor de apă. Sondajele, de-a lungul anilor, arată că aceste probleme au fost proeminente, față de alte probleme de mediu, timp de mai mult de un deceniu.

1. Date generale despre percepția problemelor de mediu și a schimbărilor climatice.

Oamenii sunt conștienți de schimbările climatice și de consecințele lor, dar nu au cunoștințe despre imaginea de ansamblu, mai ales despre mecanismele care cauzează schimbări climatice și mecanismele de prevenire și adaptare. Oamenii percep și evaluează schimbările climatice reieșind din impactul direct asupra vieții lor, și nu dintr-o perspectivă științifică și bine informată.

Majoritatea populației, într-o proporție de 85% potrivit sondajului IMAS (Doru Petruți, 2017), par să înțeleagă că schimbările climatice afectează direct viața lor. Analiza datelor arată o perspectivă interesantă: respondenții par să înțeleagă mai bine efectele schimbărilor climatice, decât cauzele acestora, și activitatea umană care duce la aceste efecte, în același timp demonstrând o mare nesiguranță în răspunsurile lor. Acest lucru se poate datora necunoașterii argumentelor științifice, care deseori sunt contestate din cauza unor suspiciuni sau din cauza așa-numitor dezbateri în societate și printre oamenii de știință (Doru Petruți, 2017, p. 10). Lipsa de cunoștințe și de înțelegere a fenomenelor climatice a fost dedusă din incapacitatea respondenților de a răspunde la întrebările specifice legate de schimbările climatice și de cota mare de non-răspunsuri din sondaj (Doru Petruți, 2017, p. 9). Putem vorbi chiar despre un fenomen de incertitudine a informațiilor deținute de respondenți - în ceea ce privește întrebările legate de cunoștințe, majoritatea răspunsurilor bifate sunt "probabil adevărat / fals", în loc de "Cu siguranță adevărat / fals".

Principală cauză a schimbărilor climatice, menționată de respondenți, este activitatea umană, aproximativ 35% dintre respondenți optând pentru acest răspuns, cei care l-au ales în mare parte fiind respondenții conștienți de încălzirea globală și locuitorii zonelor urbane. Segmentul de populație care a dat cel mai mare număr de răspunsuri greșite despre cauzele schimbărilor climatice sunt tinerii (15-25 ani) din mediul rural (Doru Petruți, 2017).

Acest lucru arată că, în ciuda nivelului de cunoștințe scăzut, grija față de problemele de mediu este adesea ridicată, ceea ce indică importanța condițiilor locale de mediu în formarea îngrijorărilor în rândul populației. Cei care sunt afectați în mod direct de poluare sau de schimbările climatice sunt cel mai probabil să le vadă ca problemă.

Oamenii din mediul rural sunt cei mai îngrijorați de schimbările climatice.

Această declarație vine ca o surpriză, deoarece majoritatea studiilor privind percepțiile despre schimbările climatice menționează că cel mai conștient și mai îngrijorat segment al populației sunt tinerii, locuitori ai orașelor. Această constatare ar putea fi legată de faptul că locuitorii din mediul rural, care sunt în marea majoritate proprietari de terenuri sau se ocupă cu agricultura de subzistență, sunt afectați direct de schimbările climatice și pot percepe efectele vizibile. Astfel, cel mai conștient segment în ceea ce privește schimbările climatice, în studiile de-a lungul anilor, rămâne a fi aproximativ același grup de populație: cei peste 40 de ani, cu studii medii și superioare.

De-a lungul anilor, studiile arată în mod constant că grupurile etnice și vorbitorii de limbă rusă sunt mai puțin informați și îngrijorați de schimbările climatice.

Cei mai informați despre schimbările climatice sunt locuitorii regiunii centrale, pe când cei mai puțin informați sunt locuitorii din Sudul Moldovei (Mișcarea Ecologistă din Moldova, 2005, p. 69). Merită subliniat faptul că, în mod constant și de-a lungul anilor, analizele aprofundate au arătat o diferență semnificativă între vorbitorii de limba rusă și de limbă română, cei din prima categorie declarându-se mai puțin informați și mai puțin interesați de problemele de mediu. O explicație ar putea fi lipsa unor astfel de informații în limba pe care o folosesc de obicei sau vizibilitatea mult mai scăzută a informațiilor și a campaniilor informative în limba rusă (Doru Petruți, 2017, p. 3).

Oamenii nu percep schimbările climatice la scară globală sau națională. Când sunt întrebați ce asociază le aduce sintagma "mediul înconjurător", ei menționează localitatea lor.

Într-un sondaj național, când respondenții au fost rugați să enumere spontan trei probleme cu care se confruntă Moldova, niciunul dintre răspunsuri nu s-a referit la schimbările climatice sau aspecte ale acestora; în schimb majoritatea răspunsurilor erau legate de problemele economice. Iar atunci când au fost rugați să enumere trei probleme cu care se confruntă localitatea lor, răspunsurile pe care le-au dat au legătură directă cu fenomenului schimbărilor climatice - curățenia (citiți: managementul deșeurilor) și accesul la apă (Studiul Baltic / The Gallup Organization, 2017), ambele clasându-se în topul

ierarhiei problemelor localităților. Acest lucru sugerează faptul că oamenii percep schimbările climatice și poluarea la scară locală, și nu în termeni naționali sau globali. Această concluzie este în concordanță cu mai multe sondaje efectuate de diverse organizații (IMAS, 2014) (Survey Baltic / The Gallup Organization, 2017) (Mișcarea Ecologistă din Moldova, 2005).

Pe lângă aceasta, respondenții percep problema poluării mediului ca fiind una încărcată emoțional, menționând îngrijorarea pe care o au privind mediului pe care copiii îl vor moșteni (IMAS, 2014).

ONG-urile care activează în domeniul ecologiei, în comparație cu alte instituții din aceeași sferă de activitate (autorități locale, guvern, alte agenții), au o vizibilitate scăzută în rândul respondenților.

La întrebarea cine ar trebui, în primul rând, să preia inițiativa de protecție mediului sau de educație ecologică, sectorul ONG a înregistrat unul dintre cele mai reduse scoruri, rămânând în urma instituțiilor de stat și chiar a implicării personale (3% au menționat ONG-urile, față de 35% atribuite autorităților locale sau 30% atribuite familiei) (IMAS, 2014). De asemenea, în 2014, doar 1% dintre respondenți făceau parte dintr-o organizație, ceea ce indică interacțiunea scăzută între populație și ONG-uri.

2. Mijloacele de informare despre schimbările climatice

Televiziunea și internetul concurează pentru a fi principala sursă de informații despre problemele de mediu.

Diferite studii au rezultate neconcordante în ceea ce privește principală sursă de informație despre problemele de mediu, concurenții pentru primul loc fiind televiziunea și internetul. Cu toate acestea, internetul a înregistrat o creștere constantă și considerabilă în ultimii ani (mai mult de 10% în ultimii 5 ani), în timp ce televiziunea a înregistrat o ușoară scădere, o tendință care se așteaptă să continue (Doru Petruți, 2017).

Există un interes tot mai mare pentru subiectele mediu și schimbările climatice.

O mai mare conștientizare implică o nevoie mai mare de informație, iar mai multă informație duce la un nivel mai mare de conștientizare. Tema de mediu pare să

devină tot mai vizibilă, deși creșterea interesului nu este sporită - acest lucru se observă în creșterea interesului față de știrile despre prognoza meteo (49% au bifat ca sunt foarte interesați în 2017, cu o creștere de 9% față de anul 2012) sau știri despre mediu în general (29% în 2017, cu o creștere de 4% față de 2012) (Doru Petruți, 2017). Între timp, aproximativ 50% dintre respondenți afirmă că sunt puțin informați despre încălzirea globală, cauzele sale, iar un procent mai mic, despre consecințele schimbării climatice (Doru Petruți, 2017).

Vizibilitatea informației despre mediu și schimbările climatice este scăzută.

În 2014, doar 18% dintre respondenți au menționat că au văzut, în ultima săptămână, știri despre mediu, în timp ce mai mult de 40% au menționat că ultima dată au văzut astfel de știri cu cel puțin două luni în urmă (IMAS, 2014).

Între timp, se observă o necesitate tot mai mare a respondenților de a obține informație corectă și verificată despre schimbările climatice și despre mediu, cu o scădere semnificativă a numărului de persoane care văd membrii familiei sau prietenii ca o sursă de informații de încredere. Profesorii de școală și ONG-urile înregistrează o ușoară creștere în clasamentul surselor de încredere care dețin informații privind încălzirea globală (Doru Petruți, 2017).

Există puțin contact cu diverse medii care ar putea oferi informații despre schimbările climatice și despre mediu. Obținerea informațiilor privind schimbările climatice este o sarcină opțională, care rămâne în seama interesului și oportunităților personale ale fiecăruia.

Mass-media și internetul sunt, în general, furnizorii exclusivi de informații privind mediul, în timp ce contactul cu alte medii care ar putea furniza informații este foarte scăzut (muzee, cinematografe, instituții guvernamentale). Surprinzător, în sondajul IMAS din 2014, școlile au obținut unul dintre cele mai scăzute scoruri, 0,8%, în clasamentul surselor de informații. Datele fără îndoială arată că obținerea informației despre mediu este un proces haotic și fluctuant, o sarcină opțională pentru fiecare individ, în funcție de nivelul de interes, de oportunitățile de a obține informații și sursele pe care le consultă. Nu există un flux constant și de încredere, care să informeze opinia publică despre starea mediului și să ridice gradul de conștientizare despre schimbările climatice și acțiunile care trebuie întreprinse (IMAS, 2014).

3. Atitudini și comportamentul privind schimbările climatice

Oamenii se declară satisfăcuți de acțiunile personale pe care le întreprind pentru protejarea mediului. Paradoxal, când vine vorba de societate în general, respondenții se declară a fi nemulțumiți de noi ca și comunitate.

Aproximativ 70% dintre respondenți declară că încearcă conștient să protejeze mediul, în timp ce aproximativ 60% dintre aceștia își afirmă implicarea personală și dorința de a proteja mediul (IMAS, 2014). Cu toate acestea, colectiv, nu facem suficiente acțiuni pentru a proteja mediul înconjurător, respondenții fiind nemulțumiți de ceea ce fac cetățenii, Guvernul și autoritățile locale, procentul fiind de la 50% până la 70% (IMAS, 2014).

Există o discrepanță considerabilă între ceea ce declară și ceea ce face fiecare în mod individual, demonstrată și prin faptul că o parte semnificativă a populației, între 10% și 40% dintre respondenți, nu ia în considerare reducerea consumului de apă, cantitatea deșeurilor produse, sau reducerea cantității de plastic folosit (Doru Petruți, 2017). Aceasta ar putea fi, de asemenea, rezultatul lipsei cunoașterii legăturilor dintre anumite acțiuni și efecte pe care le au acestea.

Respondenții consideră autoritatea publică locală drept cel mai important actor responsabil de prevenirea schimbărilor climatice și furnizarea educației ecologice (Bologan, 2010) (Mișcarea Ecologistă din Moldova, 2005).

Acest lucru poate fi privit ca pe un reflex de a transfera responsabilitatea către altcineva; pe de altă parte, poate fi considerat și un avantaj faptul că respondenții văd autoritatea publică locală ca manager, nucleul care coordonează activitățile și resursele umane, și fără care nu pot fi atinse anumite obiective. Studiile arată că administrația publică locală, în percepția populației, este principalul reprezentant al puterii de stat, a cărei responsabilitate este de a uni eforturile tuturor locuitorilor la rezolvarea problemelor comune.

Oricum, există o legătură strânsă între respondenți și autoritatea publică locală, care poate fi folosită în beneficiul tuturor.

Sărăcia, lipsa cunoștințelor/ educației ecologice și indiferența sunt motivele cele mai frecvent menționate pentru neimplicarea în protecția mediului înconjurător.

Lipsa cunoștințelor/ a educației ecologice și indiferența sunt argumentele menționate constant de respondenți în cadrul studiilor, privind neimplicarea populației în protecția mediului.

Un alt argument este sărăcia populației, ceea ce duce la utilizarea nesustenabilă a resurselor naturale și la degradarea lor (Bologan, 2010).

Alte motive menționate sunt lipsa mecanismelor/ infrastructurii care ar permite participarea publicului la protecția mediului (de exemplu, crearea unui mecanism de gestionare a deșeurilor - locuri autorizate pentru stocarea deșeurilor, locuri de sortare a deșeurilor), eșecul sancționării penale a persoanelor care încalcă legea mediului și indiferența / apatia generală a autorităților în ceea ce privește schimbările climatice, care se transmite și cetățenilor (Bologan, 2010).

Declarativ, oamenii au manifestat dorința de a participa la o serie de activități legate de protecția mediului.

Când au fost întrebați în ce activități, care au legătură cu protecția mediului, au participat respondenții în ultimul an, majoritatea au menționat activități de plantare de copaci, la celălalt capăt al clasamentului fiind acțiuni legate de reciclare (IMAS, 2014). Oamenii s-au arătat dispuși să participe la activități de educație și informare ecologică, fie că este vorba de cursuri, conferințe sau lecții în școli, să participe la activități de voluntariat în localitatea lor (plantarea de copaci, activități de curățenie/ colectarea deșeurilor), să participe la dezbateri publice despre problemele cu care se confruntă localitatea lor, și la procesele de luare a deciziilor legate de problemele din localitatea lor; să ofere consultanță autorităților cu privire la problemele de mediu ale comunităților lor, care ar putea fi ulterior utilizate pentru elaborarea politicilor (Bologan, 2010) (Mișcarea Ecologistă din Moldova, 2005).

4. Cele mai presante probleme de mediu care afectează populația Moldovei?

Principalele probleme de mediu, în percepția populației, sunt cele care au un impact direct asupra vieții lor și au avut prioritate asupra altor probleme de mai bine de un deceniu.

Absența unui sistem de gestionare a deșeurilor, împreună cu existența depozitelor de deșeurii neautorizate și, pe de altă parte, poluarea apei și epuizarea resurselor de apă, concurează pentru titlul celor mai presante probleme de mediu care afectează populația; aceste probleme sunt prioritare în percepția publicului de mai mult de un deceniu.

Acestea sunt problemele de mediu care sunt mai ușor înțelese și percepute de populație, motiv pentru care continuă să obțină un procentaj atât de înalt și rămân vizibile. Persistența problemei deșeurilor a condus la o percepție mai severă din partea populației de-a lungul anilor, acesta acumulând tot mai multe puncte procentuale (Doru Petruți, 2017).

Mai departe în clasament s-au plasat eroziunea solului și alunecările de teren, despădurire și tăierea ilegală a copacilor (Bologan, 2010) (Mișcarea Ecologistă din Moldova, 2005).

Lipsa informațiilor privind eliminarea deșeurilor, precum și a unei infrastructuri sau a unui proces controlat de gestionare deșeurilor, forțează oamenii să aplice metoda cea mai simplă, dar în același timp și cea mai ineficientă și dăunătoare.

După cum arată datele, gestionarea deșeurilor în gospodăria este minimă sau absentă. La nivel individual și comunitar, nu se aplică procese de separare și selecție deșeurilor, inclusiv a pesticidelor și a altor poluanți periculoși (Mișcarea Ecologistă din Moldova, 2005, p. 15). În majoritatea localităților nu există servicii de gestionare a deșeurilor, populația fiind nevoită să rezolve problema transportului deșeurilor menajere cu forțele proprii, aruncând deșeurile în depozitele autorizate sau neautorizate.

Practica de ardere a deșeurilor solide este larg răspândită, deoarece aceasta, în opinia populației, este cea mai simplă modalitate de a distruge acest tip de deșeurii, în absența unei alternative. Alte motive pe care respondenții le-au menționat ca fiind cauzele persistenței problemei deșeurilor, alături de condițiile inexistente pentru gestionarea deșeurilor, sunt gradul scăzut de conștientizare a locuitorilor, indiferența și

absența unei politici de stat privind gestionarea deșeurilor.

Metoda focus-grup, utilizată într-un studiu local din 2010 privind gestionarea deșeurilor, a dezvăluit mai multe soluții la problema gestionării deșeurilor, care se referă atât la efortul individual, cât și colectiv:

- implicarea mai activă a autorităților locale;
- crearea unui serviciu local de colectare și transport a deșeurilor din gospodăria;
- crearea unui serviciu de colectare a sticlelor și plasticului de la populație;
- crearea depozitelor de deșeurii autorizate, care ar respecta cerințele sanitar-ecologice;
- instalarea containerelor separate pentru diferite tipuri de deșeurii în vecinătățile satelor (mahala);
- formarea unei echipe locale de protecție a mediului, formată din oameni cu influență și respect din partea comunității;
- informarea și instruirea populației, care ar fi însoțită de unele constrângeri pentru cei, care nu respectă legislația ecologică;
- participarea populației la luarea deciziilor și soluționarea problemelor.

Respondenții susțin că sistemele existente de alimentare cu apă potabilă prin conducte sunt inadecvate, periodic există deficite de apă (mai ales sezoniere și în zonele rurale), în timp ce principala sursă alternativă de alimentare cu apă pentru gospodăria, fântânile arteziene, este poluată.

Managementul resurselor de apă și epuizarea lor reprezintă o îngrijorare majoră pentru populație, inclusiv pentru că scenariile viitorului prevăd atât creșterea cererii de apă pentru irigații, cât și scăderea aprovizionării cu apă în întreaga țară (Nedealcov, Cotofana, & Baranciu, 2014).

Trebuie notat faptul că sursa principală de apă pentru capitală și alte municipii, inclusiv Tigina, Bălți, Soroca și Orhei, este râul Nistru, în timp ce localitățile rurale sunt alimentate cu apă din surse subterane.

Agricultorii și gospodăriile rurale, care se bazează pe agricultură pentru subzistență, sunt unele dintre cele mai vulnerabile și mai sensibile segmente ale populației față de efectele schimbărilor climatice.

Un studiu al Băncii Mondiale din 2013, al cărui scop este analiza scenariilor, efectelor și metodelor de adaptare la schimbările climatice, a efectuat consultări ample, la nivel național, cu agricultorii și asociațiile de fermieri. Toți participanții la consultări au demonstrat o conștientizare a schimbărilor climatice, recunoscând impactul direct asupra fermelor locale. Agricultorii au susținut că iau măsuri adaptive, prin mijloace de auto-educare, acțiuni care însă se dovedesc a avea o capacitate limitată (Sutton, Srivastava, Neumann, Iglesias, & Boehlert, 2013).

Principalele constatări din consultările fermierilor vor fi reproduse mai jos.

Fermierii au confirmat că s-au ciocnit deja cu efectele schimbărilor climatice, în special menționând seceta, temperaturile înalte, înghețurile și grindina (o problemă specifică pentru livezi și vie), fluctuațiile mai mari ale temperaturii (inclusiv temperaturile înalte vara și scăzute iarna) și diferență mai mare între temperaturile de zi și de noapte.

Agricultorii deja iau următoarele măsuri de adaptare, ca răspuns la schimbările climatice și fenomenele meteorologice severe, cum ar fi:

- extinderea rețelei de alimentare cu apă pentru irigații, prin construirea rezervoarelor mici de colectare și stocare a apelor pluviale și utilizarea sporită a surselor locale de apă pentru irigații, cum ar fi râurile mici și apele subterane;
- Aplicarea măsurilor de protecție, cum ar fi mutarea producției de legume în sere, utilizarea de mulci sau altă protecție a plantelor la nivelul solului; instalarea curelelor de protecție a plantelor sau utilizarea plaselor anti-grindină;
- Schimbarea practicilor agronomice, cum ar fi modelele de plantare, rotația culturilor și intercroppingul, augmentarea chimică a solului, utilizarea soiurilor de plante rezistente la secetă.

Agricultorii au identificat, de asemenea, o serie de obstacole în calea adaptării, inclusiv lipsa informațiilor meteorologice la timp pentru a putea reacționa eficient; accesul limitat la soiuri de culturi alternative (în special semințele) și alte servicii pentru a utiliza în mod optim aceste soiuri; precum și accesul limitat la apa de irigare și la tehnologiile care permit o utilizare cât mai eficientă a infrastructurii de irigații. Măsurile de adaptare implementate la ferme sunt numeroase și parțial cu succes, însă agricultorii cred că sunt necesare investiții mai mari în infrastructură. Printre acestea se numără îmbunătățirea stocării rezervelor de apă și îmbunătățirea sistemelor de drenaj și de irigare, care ar trebui probabil în mod eficient să fie însoțite de informarea agricultorilor pentru a utiliza în mod optim infrastructura îmbunătățită.

Bibliografie

- Asociația Femeilor Pentru Protecția Mediului și Dezvoltare Durabilă. (2013). *Studiu cu Privire la Implicarea Femeilor din Mediul Rural în Activități de Protecție a Mediului Înconjurător și de Gestionare a Resurselor Naturale*. Chișinău: Asociația Femeilor Pentru Protecția Mediului și Dezvoltare Durabilă.
- Baltic Survey/ The Gallup Organization. (2017). *Public Opinion Survey: Residents of Moldova*. Center for Insights in Survey Research.
- Bologan, V. (2010). *Studiul Complex al Regimului Legislativ de Protecție a Mediului Înconjurător în Republic Moldova*. Chișinău.
- Doru Petruți, V. Z. (2017). *Cunoștințele populației despre schimbările climatice*. Chișinău: IMAS.
- IMAS. (2012). *Republica Moldova: cunoștințele populației despre schimbările climatice*. Chișinău: IMAS.
- IMAS. (2014). *Percepții privind protecția mediului înconjurător în Republica Moldova*. Retrieved from privesc.eu: <https://www.privesc.eu/arhiva/59176>
- Mișcarea Ecologistă din Moldova. (2005). *Evaluare Socială: "Grantul pentru elaborarea proiectului Managementul Durabil al stocurilor de Poluați Organici Persistenți (POP)*. Chișinău: Mișcarea Ecologistă din Moldova.
- Nedealcov, M., Cotofana, I., & Baranciuc, L. (2014). *National Climate Vulnerability Assessment: Moldova*. Chișinău: ©Climate Forum East/ ECOSPECTRU.
- Sutton, W. R., Srivastava, J. P., Neumann, J. E., Iglesias, A., & Boehlert, B. B. (2013). *Reducing the Vulnerability of Moldova's Agricultural Systems to Climate Change*. Washington: World Bank.
- The Ministry of Agriculture, Regional Development and Environment/ United Nations Programme for the Environment. (2018). *Comunicarea Națională Patru a Republicii Moldova*. Chișinău: National Book Chamber.